

УДК 371.13:34

Любов Зеліско

ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ МАГІСТРА ЮРИДИЧНОГО ФАХУ В СИСТЕМІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Беззаперечна важливість духовного розвитку особистості розглядається у працях відомих філософів, культурологів, психологів Е. Гуссерля, М. Шелера, Е. Фромма, К. Юнга, М. Бердяєва, Ш. Амонашвілі, К. Хорні, Т. Пашукової, С. Гончаренка, І. Зязюна, І. Беха. Так, Е. Гуссерль вважає, що людина – це дух, а ситуація справжньої людини – її духовна ситуація [9, с. 103].

Е. Фромм зауважує, що такі духовні ідеали, як істина, справедливість, свобода, можуть бути справжніми прагненнями людини, і що будь-який аналіз, який не враховує цих прагнень як динамічних факторів, є помилковим [9, с. 191]. На думку М. Бердяєва, дух не є субстанцією, він – життя, досвід, доля. Він пізнається лише на конкретному досвіді особистості, зокрема на досвіді духовного життя [2, с. 27].

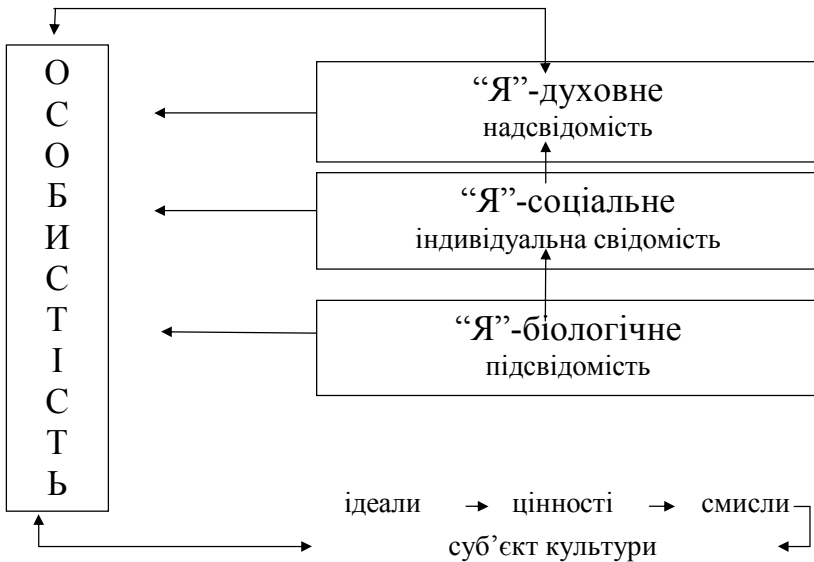
Академік С. Гончаренко зазначає, що з категорією духовності співвідноситься потреба пізнання світу, себе, смислу і призначення свого життя. Людина духовна тією мірою, якою вона замислюється над цими питаннями і прагне дістати на них відповідь. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності. Формування духовних потреб є найважливішим завданням виховання [4, с. 143].

Видатний педагог Ш. Амонашвілі пов'язує духовність із самовдосконаленням людини, її здатністю керувати власним життям, зауважуючи, що духовність є нашим цілеспрямованим прагненням до вдосконалення нашого Духу, нашої сутності [1, с. 22].

Духовний розвиток особистості спрямований на пошуки нових смислів, які змінюють її ставлення до себе та до світу, в результаті чого людина вже не хоче і не може залишатися такою, як раніше, а тому прагнення до самовдосконалення в неї стане провідним, зауважує Т. Пашукова [7, с. 86].

Запропонована нами модель духовного розвитку особистості відображає процес духовної самоідентифікації людини як результат її духовного сходження на вершину досконалості: від природного до соціаль-

ного і далі, від соціального – до духовного “Я”. Результатом людського сходження до досконалості є безцінний біологічний, соціальний і духовний досвід, який дух отримує у своєму прояві в багатовимірній сутності особистості, котра складає зміст антропологеми духовності.

Рис. 1. Психолого-культурологічна модель духовного розвитку в контексті ціннісної та смислової самоідентифікації особистості

Антропологема духовності визначає особу як суб'єкта культури, що виходить на особливе світосприйняття і керується у життєдіяльності найвищими ідеалами блага, справедливості, істини, краси.

Визначаючи духовність як внутрішню сферу самозаявлення людини, її апріорну здатність творити свій власний світ вимог і оцінок та відображати через інтелектуальний і духовно-психологічний потенціал реальну дійсність відповідно до своїх життєвих ідеалів і своєї людської гідності, ми, насамперед, прагнули представити дану категорію як соціокультурний феномен, котрий допомагає зрозуміти процес активного пошуку людиною свого місця у соціокультурному часі-просторі [5, с. 218]. Саме за такої умови кожний окремих факт буття людини, її життєдіяльності стає важливою подією культури з усіма притаманними їй духовними взаємозв'язками і взаємозалежностями. Адже логіка змісту культури сприяє прагненню людини піднятися над емпіричною обмеженістю своєї вітальної сутності або ж над корпоративними інтересами найближчого соціаль-

ного оточення. Як виразник духовних змістів культури вона не може бути заручником своєї природної та соціальної обмеженості.

Сьогодні освіта поки що не заявила себе в ролі головного фактора, який визначає динаміку розвитку культурного простору в цілому. І саме культурологічні змісти освітнього процесу можуть сприяти виконанню вищою школою відповідних функцій, які визначаються через: здійснення якісної підготовки професійних кадрів, здатних вирішувати нагальні проблеми в соціокультурній і техногенній сфері; формування світоглядних переконань і підґрунтя життєтворчості високоосвіченої і духовної особистості, в які були б закладені вищі гуманістичні цінності та смисли; розвиток творчого потенціалу майбутнього професіонала з метою забезпечення функціонування сучасної наукової парадигми, яка б сприяла процесам адаптації індивіда в новому інформаційному суспільстві; гуманітаризацію освітньо-виховного процесу шляхом культурологізації, наповнення його ціннісно-смісловими змістами, що сприяло б логічному поясненню світу і виводило особистість на осмислене світорозуміння.

Такий підхід до змісту освіти повинен виводити на вищі людські устремління, на вищі життєві ідеали і пріоритети, тобто на духовні смисли людського буття, бо саме єдність культури, науки й освіти сприяє гармонізації соціальних взаємин [3, с. 128]. І саме духовність зумовлює статус освіти як одвічної духовної цінності для всіх історичних часів і народів. Поки існуватиме людина, духовність (сформована засобами навчання і виховання) буде головним виміром її соціальності, критерієм особистісної культури, гарантом самореалізації. А це, у свою чергу, означає, що освіта завжди розгортатиме свою духовну сутність, формуючи особистість, яка не буде залежати від історично-змінних соціальних, економічних, політичних та інших впливів, а стане носієм духовного досвіду людства і буде здатною передавати його новим поколінням.

У такому розумінні основне значення культурологічної освіти полягає у створенні умов для актуалізації духовного потенціалу та формування духовної сфери майбутнього фахівця, а його духовний розвиток повинен стати змістом і кінцевим результатом навчально-виховного впливу.

Загалом призначення та зміст статті має на меті розширення та поглиблення розуміння духовної наповненості особистості на засадах теоретико-методологічного аналізу культурологічно визначених особливостей розвитку духовності особистості посередництвом особистісно орієнтованих методів навчального процесу в цілому та при викладанні курсу “Духовна культура українського народу у світовому контексті” для магістрів спеціальності “Правознавство” зокрема.

Осмилення законів духовної культури формує у юриста найвищі духовні цінності, розвиває духовну свідомість, пояснює природу людини, з'ясовує мету та сенс людського буття. Формуючи власні духовні сутності, юрист усвідомлює, що лише духовність визначає його як повноцінну особистість, котра прагне до якісного життя, ознаками якого є духовні чинники, спрямовані на постійне самопізнання, на розвиток духовних засад професійної діяльності. Цьому сприяє сучасна ситуація нового етапу духовного відродження України, в якій кожен юрист має визначитися: що для нього є найважливішим – буття чи володіння? Як зазначає Е. Фромм, лише буття означає життєлюбність і справжню причетність до світу. Любов до життя існує незалежно від складних умов та долі, тому, у першу чергу, людина повинна відчувати радість від того, що домоглася іншому, а не від володіння чимось або кимось [8, с. 112].

Наше бачення духовного розвитку особистості магістра юридичного фаху подане у схемі, що відображає структурно-змістові зв'язки між складовими цього процесу і прямою залежністю ефективності діяльності майбутнього спеціаліста від духовних чинників, під впливом яких він виробляє власну правову позицію, удосконалює кваліфікацію, збагачує внутрішню культуру, захищаючи себе від професійної деформації (рис. 2). Внутрішній світ юриста забезпечує у цілому його всебічний розвиток, який визначає і сенс його життя, і призначення професійної діяльності.

Культурологічний комплекс із формування духовної культури магістра права включає: принципи духовної культури юриста; функції духовної культури юриста; духовний імператив особистості юриста; концепти множини культур особистості юриста: моральний, інтелектуальний, національний, політичний, психологічний, естетичний, педагогічний, функціонально-інформаційний; культурологічну свідомість і культурологічні почуття; знання норм духовного права; правову свідомість; правничу етику.

Всі етапи культурологічного комплексу працюють на духовні виміри професійної культури фахівця. Кожна складова духовної культури наповнює правосвідомість юриста глибоким усвідомленням необхідності, корисності та цінності юридичних дій. Наприклад, принципи духовної культури юриста, зокрема: національні інтереси, моральність, інтелектуальність, людськість, глибинність внутрішніх переконань, пріоритет духовного над матеріальним, орієнтують його на зміцнення духовних підвалин юридичної практики.

Функції духовної культури, серед яких ми виділяємо осмилення юристом законів духовного світу, духовне піднесення, збагачення гуманістичним світоглядом, запобігання духовним стресам, осмилення духовного

змісту юридичних законів, формують у юриста найвищі духовні цінності, розвивають його духовну свідомість як захисника добра і милосердя.

Рис. 2. Культурологічний комплекс із формування духовної культури магістра права

Оскільки у заявленому підході до формування духовності особистості ми беремо визначений у сучасній культурології підхід до культури як особливе духовно-енергетичне поле, у якому відбувається самореалізація як спільнот, так і окремих індивідів, то цілком зрозумілим є трактування культурологічної освіти як процесу духовного становлення соціалізованих, компетентних професіоналів як частини еліти суспільства, котрі засвоюють аксіологічний характер норм, правил і законів соціокультурного простору України. Правосві-

домість такого фахівця наповнюється глибинними культурними змістами, духом права через переосмислення культурного досвіду людства, бо саме культурна свідомість виводить дієвого суб'єкта соціуму на прагнення переборювати власними духовними зусиллями соціальну обмеженість і виходити у сферу вищих форм культури, а значить і правовідносин. Скажімо, засвоєння теоретичних підвалів курсу “Духовна культура України у світовому контексті”, таких, як розуміння вихідних понять духовного виміру людського буття (дух, душа, духовність, духовна культура, свобода духу, світова душа тощо), визначення духовності як внутрішньої сфери самозаявлення особистості з виходом на розуміння її складових та ціннісних установок, моделювання сутності духовності як соціокультурного феномена, аналіз процесу розвитку української культурологічної думки, світоглядних концепцій українських культурологів, вчених щодо подальшого поступу української духовної культури у загальноєвропейському контексті водночас виводить майбутніх магістрів права на формування інтелектуального і морально-духовного потенціалу власної життєтворчості, усвідомлення особистих духовних потреб, творення свого духовного світу, визначення меж культурного поля життєдіяльності, аналіз процесів розвитку видів духовної культури у сучасному соціумі, моніторинг базових цінностей професійного середовища.

Виходячи на логіку культуротворчих духовних процесів, на формування не лише професійних, а й художньо-естетичних, моральних, ціннісних орієнтирів, які ґрунтуються на загальнолюдських і національних вартостях духовної культури, моделюючи свою життєдіяльність через логіку культурної комунікації, майбутні магістри права активно апробують свої культурологічні світоглядні переконання при підготовці наукових доповідей, участі у культурологічних проектах “Врятуймо скарби разом”, роботі у системі юридичних клінік.

Названі структурні елементи духовної культури фахівця-юриста визначають зміст юридичної практики, наповнюючи її глибоким усвідомленням необхідності, корисності та цінності. Професіоналізм юриста однозначно має бути спрямований на збереження і примноження культурної цінності права. Адже творча діяльність, духовно-інтелектуальні здібності юриста сприяють розвитку існуючої правової системи завдяки юридичній творчості фахівця, широкому діапазону знань, реалізації творчого потенціалу. Все це працює на окультурення права через наповнення його культурними змістами, культурними тенденціями. Ціннісний, духовний, тобто культурологічний зміст права, принципи культурології права, складові правової культури юриста відповідно до гуманістично-ціннісної спрямованості курсу культурології для юристів детально прослідковані та досліджені нами [6, с. 31, 115].

Зауважимо, що культурологізація процесу підготовки фахівця може бути успішною, якщо у духовному становленні особистості зrealізуються принципи аксіологізації, рефлексивності, креативності, психолого-педагогічного моделювання, наступності культуротворення в особистісній культурі, реалізації множини культур у загальноосвітній і професійній підготовці, культуровідповідності навчально-виховного процесу. Враховуючи такі підходи, можна виділити в якості основних вимог, які ставляться до підготовки фахівця-юриста, чотири блоки духовних культурем:

– блок “громадянська зрілість” (формування національної культури через уміння використовувати і впроваджувати культурно-правові здобутки і загальнолюдські цінності, усвідомлювати політико-правову мету нації у державотворенні): патріотизм, національне мислення, громадянськість, демократизм, національна безпека, виконання національного обов’язку, поглиблення національного духу права, правове забезпечення вільного розвитку нації, юридичне регулювання відносин у соціокультурному середовищі, запобігання технократизму і скептицизму у вирішенні соціально-правових проблем, повага до національних почуттів інших громадян, до рідної мови;

– блок “високий професіоналізм, ділові та творчі якості” (орієнтація на розумну впорядкованість соціокультурного життя, оптимальний баланс інтересів людей і правових норм): правова коеволюція, знання джерел права, раціоналізм професійної діяльності, дотримання фахової гармонії у правовому полі, правові почуття, правова свідомість, верховенство правової культури, правовий менеджмент, запобігання діям правового свавілля, збереження і примноження культурної цінності права, здатність до післядипломної освіти;

– блок “духовна культура, моральне обличчя” (орієнтація на виконання у практичній діяльності вимог духовного права, на духовні виміри професійного буття): висока моральність, духовний та інтелектуальний потенціал, духовна наповненість правових дій, розуміння закону як цінності культури, пріоритет духовного над матеріальним, розвиток духовних засад службової діяльності, безкорисливість, милосердя, дотримання принципу ненасильства;

– блок “цінності права як форми духовного буття людини” (орієнтація на гармонізацію цілісності світу, соціуму і людської особистості): *належне* як особливе соціокультурне поєднання цінностей і норм; *абсолютне* як трактування цінностей і норм у праві через духовно-практичні формотворення абсолютного характеру; *гармонія* як цільова причинність вищого порядку, особливого одухотворення, *благо* як абсолют і найвища цінність буття, що сприяє вдосконаленню морально-правових відносин; *справедливість* як бажана ціль, до якої прагне право; *свобода*, яка визначається не лише морально-правовою, але й культурною свідомістю.

Зауважимо, що блок цінностей права заслуговує особливої уваги, бо саме заради їх досягненню майбутній фахівець активізує свої духовні та практичні зусилля. Адже ці цінності стають змістовим наповненням і культурної, і правової свідомості, визначають аксіологію права у цілому. Стосовно права аксіологічний підхід визначає духовні пошуки щодо змісту норм і законів, їх спрямованості на поглиблення внутрішніх потреб особистісного духу. Якщо імперативність правової норми є категоричною, то імперативність цінності активізує кращі сутності особистості, її екзистенційну енергію.

Отже, духовну культуру майбутнього юриста, зокрема магістра права, ми розглядаємо як рівень оволодіння ним усією сукупністю духовних надбань людства у науці, освіті, культурі та практичну реалізацію загальнолюдських і національних цінностей у правовому полі. Структурними елементами духовної культури юриста ми вважаємо: знання філософсько-культурологічного змісту законів Всесвіту, переосмислене розуміння історії культури людської спільноти, особливостей розвитку антропології, етнографії, етнопсихології, релігієзнавства, художньої культури у всіх її проявах, розвинену духовність, дотримання норм правничої моралі й етики, використання загальнолюдських і національних цінностей у правовому вимірі.

1. *Амонашвили Ш.* Почему не прожить нам жизнь героями духа / *Ш. Амонашвили*. — М. : Изд. Дом Шалвы Амонашвили, 2003. — 64 с.
2. *Бердяев М.* Філософія вільного духу / *М. Бердяев*. — М., 1994. — 479 с.
3. *Герцунский Б. С.* Философия образования для XXI века: Уч. пособие для самообразования / *Б. С. Герцунский*. — М., 2002. — 238 с.
4. *Гончаренко С.* Український педагогічний словник / *С. Гончаренко*. — Київ : Либідь, 1997. — 376 с.
5. *Зеліско Л.* Духовність як соціокультурний феномен // Педагогіка і психологія професійної освіти. — № 2. — 2009. — С. 214–223.
6. *Зеліско Л. І.* Культурологічна освіта майбутнього юриста : монографія / *Л. І. Зеліско*. — Івано-Франківськ : Вид-во ПНУ ім. В. Стефаніка, 2010. — 234 с.
7. *Паишкова Т. И.* Изменения смысла жизни и духовное преобразование человека // Смысл жизни и акме: десять лет поиска: В 2-х ч. / под. ред. *А. А. Бодалева, Г. А. Вайзер, Н. А. Карповой, В. Е. Чудновского*: ч. 2-я. — М. : Смысл, 2004. — 224 с.
8. *Фромм Э.* Иметь или быть? / *Э. Фромм* ; пер. с англ. *Н. И. Войскунской и И. И. Каменкович* ; под. общ. ред. *В. И. Добренькова*. — М. : Прогресс, 1986. — 238 с.
9. Читанка з історії філософії : У 6-ти кн. / за ред. *Г. І. Волинка*. — Київ : Довіра, 1993. — Кн. 6 : Зарубіжна філософія ХХ ст. — 239 с.

Стаття надійшла до редакції 29.11.2011

Л. Зелиско

Духовное развитие личности магистра юридической специальности в системе культурологического образования

В статье раскрывается динамичность духовного развития личности будущего магистра права в системе культурологического образования, определяются структурные элементы его духовной культуры, а также культурно-смысловые связи между этими составными.

Ключевые слова: духовная культура, духовное развитие личности, культурологическое образование, магистр права, профессиональное образование.

L. Zelisko

Spiritual Development of Master's of Law Personality in the System of Culturological Education

The article reveals the dynamics of spiritual development of future Master's of Law personality in the system of culturological education. The author determines structural elements of his/her spiritual culture and structurally-conceptual relations among them.

Key words: spiritual culture, spiritual development of personality.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник Л. Ю. Султанова